

Ελισάβετ
70 χρόνια
βασιλίσα

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

«Η Ελισάβετ βλέπει τον εαυτό της ως μέλος μιας ομάδας, της οποίας απλώς ανέλαβε την ηγεσία σε μια δύσκολη περίσταση. Κατανοεί ότι αποτελεί κομμάτι ενός συστήματος και ότι το ίδιο το σύστημα είναι πολύ πιο σημαντικό από τα άτομα που το υπηρετούν. Υπηρετεί τον Θεό, τον θεσμό και τους πολίτες της χώρας της. Αντιμετωπίζει τον ρόλο της με ταπεινότητα, δηλαδή. Και, ξέρετε, οι πιο επιτυχημένοι βασιλείς στην ιστορία της βρετανικής μοναρχίας ήταν οι ταπεινοί».

— ΡΟΜΠΕΡΤ ΛΕΪΣΙ,
Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ «THE CROWN»

A photograph of several children wearing bright green rain ponchos. They are holding small Union Jack flags on sticks. The background is dark and appears to be a rainy outdoor setting with some blue plastic sheeting. The overall mood is somber and evocative.

ΜΙΑ ΣΧΕΣΗ
ΠΑΝΤΟΣ ΚΑΙΡΟΥ

Οι σχέσεις της βρετανικής κοινωνίας με τη βασίλισσα Ελισάβετ συχνά υπερβαίνουν τις κατά καιρούς πολιτικές ισορροπίες και μπορούν να εξηγηθούν σχεδόν αποκλειστικά μόνο κάτω από το πρίσμα της ιστορίας και της ψυχολογίας.

κείμενο Ρωμανός Γεροδήμος*

Κυριακή, 5 Απριλίου 2020. Το τσουνάμι της πανδημίας έχει μόλις σκάσει στη Βρετανία. Το κύμα του παρασέρνει βίαια, απότομα, τα πάντα: τους ασθενείς στα νοσοκομεία, τους ηλικιωμένους στους οίκους ευγηρίας, τις οικογένειες, τις γειτονιές, την εκπαίδευση, την εστίαση, τις αλυσίδες τροφοδοσίας, την οικονομία, το σύστημα υγείας, την ψυχολογία του κόσμου. Η χώρα βρίσκεται σε καθολικό εγκλεισμό· οι πόλεις έρημες· ο αριθμός των νεκρών προσεγγίζει για πρώτη φορά τους χίλιους την ημέρα. Η κυβέρνηση παρακολουθεί μουνδιασμένη και ακέφαλη: ο πρωθυπουργός Μπόρις Τζόνσον στην εντατική του St Thomas's Hospital, ακριβώς απέναντι από τη Βουλή των Κοινοτήτων, χαροπαλεύει.

Στις 8 το βράδυ ακριβώς εμφανίζεται σε εθνικό δίκτυο ένα πρόσωπο γνώριμο, πράο· ένα πρόσωπο που τα έχει δει όλα, τα έχει ζήσει όλα· ένα πρόσωπο που ήταν πάντα εδώ· η γιαγιά του Έθνους. Η Ελισάβετ, 94 ετών, σωματικά αδύναμη αλλά δυνατή σαν βράχος, ντυμένη στο ήπιο, καταπραϊντικό χρώμα του σμαραγδιού, προβαίνει στο πιο σημαντικό, ασυνήθιστο, προσωπικό, συναισθηματικά φορτισμένο διάγγελμα της ζωής της. Σχεδόν ημισή χώρα –είκοσι τέσσερα εκατομμύρια θεατές– την παρακολουθούν ζωντανά. Η Ελισάβετ βρίσκεται σε εγκλεισμό στο παλάτι του Ουίνδσορ. Όλοι ξέρουν τι έχει στο μυαλό της, αλλά κανείς δεν το λέει: όλοι αναρωτιούνται αν θα ζήσει για να δει το τέλος της πανδημίας· αν θα ζήσει για να ξαναδεί την οικογένειά της. Το ίδιο αναρωτιόμαστε όλοι: αν θα ζήσουμε για να ξαναδούμε την οικογένειά μας.

«WE'LL MEET AGAIN»

Η Ελισάβετ κλείνει το διάγγελμα της καθησυχάζοντάς μας, τονίζοντας με ήρεμη αλλά αποφασιστική φωνή αυτό που όλοι θέλουν να ακούσουν εκείνη τη στιγμή: «Θα είμαστε και πάλι με τους φίλους μας. Θα είμαστε και πάλι με τις οικογένειές μας. Θα βρεθούμε και πάλι μαζί». Θα βρεθούμε και πάλι μαζί... Την Τετάρτη, 8 Απριλίου, στις 10 το πρωί, η φωτογραφία και το μήνυμα της Ελισάβετ εμφανίζονται στη γιγαντοοθόνη της εντελώς έρημης πλατείας του Πικαντίλι, στην καρδιά του Λονδίνου· μιας πλατείας που κανονικά σφύζει από ζωή και πολύχρωμες διαφημίσεις, δίνοντάς μας την πιο συμβολική φωτογραφία της πανδημίας, μετά τις πομπές στο Μπέργκαμο.

We'll meet again. Με αυτές τις τέσσερις λέξεις –που είναι και το ρεφρέν του τραγουδιού με το οποίο η θρυλική Βέρα Λυν κράτησε ψηλά το ηθικό ενός ολόκληρου έθνους στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου– η Ελισάβετ (που έζησε τον πόλεμο και υπηρέτησε ως μηχανικός στη Βοηθητική Στρατιωτική Υπηρεσία) πραγματώνει και απογειώνει ταυτόχρονα τη λειτουργία του Στέμματος ως θεσμού, και του ρόλου της προσωπικά, ως προστάτιδα και σύμβολο της ιστορικής συνέχειας του κράτους και του έθνους. Η Ελισάβετ είναι η κόκκινη κλωστή, το νήμα που διατρέχει τον τελευταίο αιώνα της βρετανικής ιστορίας και ενώνει το σήμερα με το χτες και το προχτές.

Η πρώτη μου γνωριμία με την Ελισάβετ έγινε σε πολύ μικρή ηλικία, μέσα από κάτι παμπάλαια, μονόχρωμα γραμματό-

σημα – κειμήλια μιας άλλης εποχής. Όταν γεννήθηκα, η Ελισάβετ ετοιμαζόταν να γιορτάσει το Αργυρό Ιωβηλαίο – 25 χρόνια στον θρόνο. Όταν γεννήθηκε ο 80χρονος πατέρας μου, η 15χρονη διάδοχος του (τότε) αυτοκρατορικού θρόνου είχε ήδη βιώσει τους βομβαρδισμούς του Λονδίνου από τη Λουφτβάφε και είχε ήδη βγάλει διάγγελμα μέσω του BBC για να τονώσει το ηθικό των παιδιών. Πού να ήξερα ότι πολλά χρόνια μετά θα έδινα όρκο πίστης στην ίδια αυτή γυναίκα. Πού να ήξερα ότι, ακόμη περισσότερο χρόνια μετά, ένα διάγγελμα και μια φωτογραφία της στο Πικαντίλι –λόγια που απευθύνονταν σε εμένα πλέον– θα διαπερνούσαν κάθε επιστημονική και ρασιοναλιστική άμυνα και θα μου προκαλούσαν δάκρυα συγκίνησης. Η εικόνα της Ελισάβετ στο Πικαντίλι και τα όσα νιώσαμε εκείνες τις ημέρες είναι η υπενθύμιση των ορίων της ψυχρής λογικής και της κυνικής απόρριψης συλλογικών συμβόλων.

Είναι δύσκολο να αντιληφθεί κάποιος τη διάρκεια της ζωής και της βασιλείας της με τους όρους της εποχής μας, επειδή είμαστε και ζούμε μέσα σε αυτήν. Η ενθρόνισή της ήταν το πρώτο παγκόσμιο και ζωντανό τηλεοπτικό γεγονός: η ιστορία της τηλεόρασης ουσιαστικά ξεκίνησε στην αρχή της βασιλείας της. Ο πρώτος της πρωθυπουργός ήταν ο Ουίνστον Τσόρ-

τσιλ. Όταν βγήκε η πρώτη ταινία με τον Τζέιμς Μποντ – ίσως ο μόνος συγκρισιμος θεσμός παγκόσμιας επιρροής της Βρετανίας–, η Ελισάβετ είχε ήδη κλείσει δεκαετία στον θρόνο. Δεν υπάρχει ταινία Μποντ στην οποία να αναφέρεται κάποιος «Βασιλιάς». Στην Υπηρεσία της Αυτής Μεγαλειότητας. Της Βασίλισσας Ελισάβετ. Έξι Τζέιμς Μποντ μετά, η Ελισάβετ είναι ακόμη εκεί και περιμένει τον επόμενο. Για αμέτρητες πλέον γενιές ανθρώπων, η φιγούρα και η υπογραφή της ήταν και είναι παντού σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους: στα κέρματα, στα χαρτονομίσματα, στα ταχυδρομικά κουτιά, στις καρτ ποστάλ.

ΤΟ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΟ ΣΥΝΝΕΦΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ

Ωστόσο, αν και η ιστορική συνέχεια παίζει σίγουρα μεγάλο ρόλο, η επίδραση της Ελισάβετ δεν οφείλεται μόνο στη διάρκεια της βασιλείας της. Η σχέση της με την κοινωνία –η εικόνα της και η αντίληψη του κόσμου γι' αυτήν– έχει αλλάξει σημαντικά. Ακολουθώντας τις διδαχές του Βικτωριανού συγγραφέα Γουώλτερ Μπάτζετ (τα γραπτά και οι αρχές του οποίου θεωρούνται de facto και εθιμικά ως δεσμευτικά για το πολιτικό σύστημα, ελλείψει γραπτού συντάγματος), η Ελισάβετ διαχρονικά και πεισματικά κράτησε την κοινωνία και τα ΜΜΕ σε απόσταση ασφαλείας,

Η ενθρόνισή της ήταν το πρώτο παγκόσμιο
και ζωντανό ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ:
η ιστορία της τηλεόρασης ουσιαστικά
ξεκίνησε στην αρχή της βασιλείας της.

Σκάφη πλέουν προς τη Γέφυρα του Λονδίνου στο πλαίσιο του εορτασμού του Διαμαντένιου Ιωβηλαίου της Ελισάβετ το 2012.

© CORLEY/SETTY IMAGES/IDEAL IMAGE

Ο μονάρχης λειτουργεί ΕΛΕΘ ΘΕΟΥ. Αν τον εξανθρωπίσεις, τότε έχεις πληγώσει θανάσιμα τη λειτουργία του θεσμού και άρα την κοινωνική συνοχή και το εθνικό συμφέρον.

αφήνοντας πολλούς να παρερμηνεύσουν – άθελα ή σκόπιμα – την ψυχρότητά της. Η σχολή σκέψης του Μπάτζετ υποστηρίζει ότι η μοναρχία πρέπει πάση θυσία να διατηρεί το σύννεφο μυστηρίου και ότι «δεν πρέπει να αφήσουμε το φως της μέρας να πέσει πάνω στη μαγεία». Ο μονάρχης λειτουργεί ελέω Θεού. Τη στιγμή που τον εξανθρωπίσεις, που εμφανίσεις δηλαδή τις αδυναμίες, τις μικρότητες και την αφόρητη κοινοτοπία της ανθρώπινης φύσης, τότε έχεις πληγώσει θανάσιμα τη λειτουργία του θεσμού και άρα την κοινωνική συνοχή και το εθνικό συμφέρον.

Η σχέση της Ελισάβετ με τον βρετανικό λαό αρχίζει να αλλάζει το φθινόπωρο του 1997, μετά την καθοριστική παρέμβαση του πρωθυπουργού Τόνι Μπλερ που, στον απόηχο του τραγικού θανάτου της πριγκίπισσας Νταϊάνα, του πρωτοφανούς μαζικού πένθους και της αμήχανης σιωπής του Παλατιού, πείθει την Ελισάβετ να αφήσει την ιδιωτικότητα του Κάστρου Μπαλμόραλ στη Σκωτία και να κατέβει επειγόντως στο Λονδίνο για να συνομιλήσει με την κοινωνία, να εκφράσει τα συναισθήματά της, να ηγηθεί του δημοσίου πένθους. Ο Μπλερ εξηγεί στην Ελισάβετ ότι η κοινωνία έχει αλλάξει ριζικά. Η νέα εποχή της ύστερης νεωτερικότητας, της ποπ κουλτούρας, των ριάλιτι, του ίντερνετ, της ατομικότητας, πριμοδοτεί τη

συναισθηματική νοημοσύνη και απαιτεί την εξωτερικευση των συναισθημάτων. Η Ελισάβετ καταλαβαίνει και αλλάζει ρότα. Ο Μπλερ σώζει τη μοναρχία.

Στις αρχές του 2002, μετά την απώλεια σε διάστημα δύο μηνών της αγαπημένης της αδελφής Μάργκαρετ, αλλά και της μητέρας της – των δύο από τους τρεις πυλώνες υποστήριξής της (μαζί με τον πρίγκιπα Φίλιππο) – τα ίχνη του πένθους και της μοναξιάς διαπερνούν ακόμα και το βασιλικό φλέγμα.

Η «ΦΙΡΜΑ»

Ωστόσο, η μεγαλύτερη αλλαγή στη σχέση της Ελισάβετ με τη βρετανική κοινωνία έρχεται στις αρχές της δεκαετίας του 2010. Ο γάμος του εγγονού και μελλοντικού διαδόχου της, Ουίλιαμ, με την Κάθριν Μίντλετον το 2011, και αμέσως μετά οι εορτασμοί για το Διαμαντένιο Ιωβηλαίο (τα 60 χρόνια στον θρόνο) και οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2012, σταθεροποιούν το μέλλον της μοναρχίας, παρέχουν σε μια χώρα που βρίσκεται στη μέση μιας μεγάλης οικονομικής κρίσης και κοινωνικής κατάθλιψης στιγμές χαράς και γιορτής, και ουσιαστικά διασφαλίζουν την πολιτισμική, συνταγματική και ηθική κληρονομιά της Ελισάβετ. Συνεχή αφιερώματα στα ΜΜΕ υπενθυμίζουν το έργο και την προσφορά της. Τα οικονομικά και στρα-

τηγικά οφέλη της «Φίρμας» (έτσι λένε χαϊδευτικά το Παλάτι οι αυλικοί) γίνονται και πάλι ορατά –τουρισμός, επενδύσεις, ήπια ισχύς, δημόσια και πολιτιστική διπλωματία, εικόνα της Βρετανίας στο εξωτερικό– και υπερκεράζουν παλαιότερη κριτική για το κόστος συντήρησης των παλατιών.

Άλλωστε, η βρετανική μοναρχία δεν είναι μόνο ένας συμβολικός θεσμός: κάθε μέλος της βασιλικής οικογένειας διεκπεραιώνει έναν αδιανόητο όγκο επαφών, επισκέψεων, εγκαινίων, τελετών, συγκεντρώσεων, ομιλιών. Ουσιαστικά το Παλάτι λειτουργεί ως κύρια υποδομή φιλανθρωπικού έργου και υποστήριξης όχι μόνο της κυβέρνησης, αλλά και προγραμμάτων για την εκπαίδευση και την απασχόληση των νέων, για την υποστήριξη του περιβάλλοντος και του φυσικού τοπίου, μη κυβερνητικών και μη κερδοσκοπικών φιλανθρωπικών οργανισμών, των τεχνών και της βρετανικής επιχειρηματικότητας στο εξωτερικό. Τα βασικά μέλη της οικογένειας συμμετέχουν σε εκατοντάδες εκδηλώσεις σε κάθε γωνιά της χώρας· χαιρετούν, συνομιλούν και κάθονται να φάνε με χιλιάδες ανθρώπους κάθε μέρα, σε σχολεία, πανεπιστήμια, νοσοκομεία, ερευνητικά κέντρα, ναυπηγεία, εργοστάσια, οργανισμούς, τοπικές οργανώσεις. Οι καθημερινές τους υποχρεώσεις δημοσιεύονται στους Τάιμς, και μάλιστα υπάρχει ένας ιδιότυπος συναγωνισμός για το ποιος είναι ο πιο δραστήριος και παραγωγικός. Για πάρα πολλά χρόνια –ακόμα και στα βαθιά γεράματα– η Ελισάβετ και ο Φίλιππος διατηρούσαν το ρεκόρ

συμμετοχής σε εκδηλώσεις. Σε βάθος δεκαετιών, πολλοί, εάν όχι σχεδόν όλοι οι Βρετανοί, έχουν προσωπική εμπειρία ή ανάμνηση μιας βασιλικής επίσκεψης.

Όταν πλέον φτάνει η στιγμή των εορτασμών για το Διαμαντένιο Ιωβηλαίο, εκατομμύρια πολίτες μαζεύονται στον δρόμο που συνδέει το παλάτι Μπάκιγχαμ με την πλατεία Τραφάλγκαρ για να φωνάξουν «ευχαριστούμε!». Η Ελισάβετ προσπαθεί πολύ, αλλά δεν καταφέρνει να συγκρατήσει ένα δάκρυ συγκίνησης.

Παράλληλα, και παρά τις όποιες συζητήσεις για επιμέρους σκηές, το *Crown*, η τηλεοπτική σειρά του Netflix, λειτουργεί ευεργετικά για τη βρετανική μοναρχία, αφού μας πηγαίνει μέσα στο παλάτι, πίσω από τις κάμερες και τα φώτα, μέσα από τον «καπνό και τους καθρέφτες», και τεκμηριώνει με τον δικό του τρόπο την πορεία και την προσφορά της βασίλισσας, καθιστώντας την ταυτόχρονα πιο ανθρώπινη και «τρωτή», αλλά και πιο αθάνατη.

Το 2018, η Ελισάβετ παραβαίνει τον δικό της κανόνα και –σε ηλικία 92 ετών!– δίνει την πρώτη της τηλεοπτική συνέντευξη στον Άλαστair Μπρους του BBC, με θέμα τη Στέψη του 1953. Το παραδοσιακό διάγγελμα των Χριστουγέννων –το οποίο ευλαβικά παρακολουθεί κάθε χρόνο ολόκληρη η χώρα στις τρεις το μεσημέρι– γίνεται με τα χρόνια ολοένα και πιο προσωπικό. Με τον θάνατο του πρίγκιπα Φιλίππου, η Ελισάβετ, εντελώς μόνη πλέον, αλλά απελευθερωμένη από τα «πρέπει», χωρίς να έχει τίποτα να αποδείξει σε κανέναν, στρέφεται και απευθύνεται στον λαό της. Σαν την αγαπημένη μας γιαγιά,

θυμάται τα παλιά, συγκινείται, μας καθησυχάζει και μας παρηγορεί, και σαν να μας τυλίγει με μια ζεστή μάλλινη κουβέρτα, μας δείχνει ότι η πορεία της ανθρωπότητας εκτείνεται πέραν της ζωής ενός μεμονωμένου ατόμου.

ΣΤΗ ΣΦΑΙΡΑ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ

Στα 96 της χρόνια, η Ελισάβετ έχει βγει πλέον από τη φυσιολογική κλίμακα της ανθρώπινης αντίληψης του χρόνου και έχει μπει στη σφαίρα του μύθου. Η νέα γραμμή του μετρό, το Crossrail, που συνδέει το αεροδρόμιο Χίθρου με το κέντρο του Λονδίνου –το μεγαλύτερο, ακριβότερο και τεχνικά πιο φιλόδοξο έργο υποδομής σε όλη την Ευρώπη–, πήρε ήδη το όνομά της και ενώ εκείνη βρίσκεται εν ζωή. Το σημαντικότερο τοπόσημο της Βρετανίας, ο πύργος του Μπιγκ Μπεν στο κοινοβούλιο, πήρε και αυτό το όνομά της.

Η Ελισάβετ λειτουργεί εδώ και χρόνια σαν ευλογημένο ροδόκερο που ξεπλένει τα συνεχή σκάνδαλα της βασιλικής οικογένειας: τη στάση του Καρόλου απέναντι στην Νταϊάνα και το ερωτικό τρίγωνο με την Καμίλα· την εντελώς τοξική ανάμειξη του γιου της Άντριου στο σεξουαλικό σκάνδαλο των Έπσταϊν-Μάξγουελ· την αυτοκαταστροφική συμπεριφορά του ζεύγους Χάρι-Μέγκαν· τις καταγγελίες για ύποπτες συναλλαγές των συνεργατών του Καρόλου με ξένους μεγιστάνες (μίζες για τίτλους ευγενείας). Αν και το ζεύγος Γουίλιαμ-Κάθριν (που θα ακολουθήσουν τον Κάρολο) είναι άξιοι συνεχιστές του έργου και της παρουσίας της Ελισάβετ, η μελλοντική απώλεια αυτής της σταθεράς θα τα-

ρακουνήσει συθέμελα όχι μόνο το συνταγματικό και πολιτικό σύστημα, αλλά και τη συλλογική ταυτότητα των Βρετανών: η θέση της Βορείου Ιρλανδίας στο Ηνωμένο Βασίλειο κρέμεται από μια κλωστή· η ανεξαρτησία της Σκωτίας από σελοτέπη χώρες της Κοινοπολιτείας ήδη συζητούν ή προβαίνουν στην αντικατάσταση του μονάρχη από εκλεγμένο πρόεδρο· η διεθνής εικόνα και στρατηγική σημασία της Βρετανίας μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και ειδικά το Μπρέξιτ έχουν πληγεί σοβαρά.

Για ένα πράγμα μπορούμε να είμαστε σίγουροι: όταν η Ελισάβετ φύγει από τη ζωή, όλοι θα θυμόμαστε πού ήμασταν όταν το ακούσαμε. Η κηδεία της έχει την κωδική ονομασία «Γέφυρα του Λονδίνου» και το σχετικό εγχειρίδιο έχει την έκταση μεγάλου λεξικού· τα πάντα (μα τα πάντα) είναι προσχεδιασμένα και μελετημένα «μέχρι του ενός τετάρτου της ίντσας». Η κηδεία της θα είναι το μεγαλύτερο τηλεοπτικό γεγονός του 21ου αιώνα. Και τίποτα, μα τίποτα, δεν θα είναι πια το ίδιο για τη Βρετανία. •

* Ο Ρωμανός Γεροδήμος είναι Καθηγητής Διεθνούς Πολιτικής και Δημοσιογραφίας στο Πανεπιστήμιο του Bournemouth. Το βιβλίο του Ανταποκρίσεις από τον 21ο αιώνα κυκλοφορεί από τις Εκδόσεις Παπαδόπουλος.